

DEZVOLTAREA CAPACITĂȚILOR ANTREPRENORIALE ALE DIASPOREI REPUBLICII MOLDOVA

Măsura 3.1 – Cercetare-măsuri privind Comunitatea moldovenească din Italia

Comunitatea moldovenească din Italia: analiză calitativ-cantitativă

Măsura este co-finanțată de Uniunea Europeană prin Facilitatea de Parteneriat pentru Migrație de la ICMPD

Finanțat de:

Contractat de:

Această publicație a fost realizată cu suportul financiar al Uniunii Europene, prin însărcinarea primită din partea ICMPD-ului prin proiectul *Migration Partnership Facility*. Conținutul acestei publicații este responsabilitatea exclusivă a Sviluppo Lavoro Italia S.p.A. și nu reflectă neapărat punctele de vedere ale Uniunii Europene.

The Action is co-funded by the European Union via the Migration Partnership Facility of ICMPD

Funded by

Contracted by

Cuprins:

Premisă:	4
1. Introducere	6
2. Comunitatea moldovenească în Italia: analiză cantitativă și calitativă	8
2.1 Analiză calitativă: rezultatele sondajului efectuat	11
2.1.1 Itinerarul migrator	12
2.1.2 Experiența muncii și vieții în Italia	13
2.1.3 Abilități dobândite	15
2.1.4 Percepția contextului de origine	16
2.1.5 Proiecte privind întoarcerea în țara de origine și de investiții	17
3. Concluzii: lecții învățate și perspective	20
Apendice	23
Documente și site-uri de referință	27

Premisă:

Proiectul D.O.M.D.E. 2 – *Development of Moldovan Diaspora Entrepreneurship*¹, finanțat de ICMPD (*International centre for Migration Policy Development*), bazându-se pe *Mobility Partnership Facility* (MPF)², intenționează să promoveze, prin implicarea Diasporei în Italia, schemele de mobilitate circulară și de returnare a forței de muncă a migranților moldoveni pe piața locală a muncii, contribuind la dezvoltarea economiei sociale în Țara de origine, valorificând competențele profesionale dobândite în timpul procesului de migrație.

De fapt, în ultimii ani, Republica Moldova a manifestat un interes din ce în ce mai mare pentru sectorul economiei sociale, percepend valoarea strategică pentru dezvoltarea unei societăți mai echitabilă și mai incluzivă pentru a contracara factorii care conduc la emigrație, pentru a atrage investitori și investiții în vederea creării de noi oportunități pentru ca Diaspora să revină la producție. Această conștientizare reprezintă, totuși, ceva nou pentru Țară, în care moștenirile unui regim trecut și considerentele negative legate de acesta, pot reprezenta o rezistență culturală puternică și, prin urmare, este mult de făcut pentru a crea un ecosistem adecvat care să permită recunoașterea utilității sociale și economice a sectorului, cu toate că a fost adoptată o legislație *ad hoc* (Legea nr. 223/2017) și a crescut exponențial numărul de părți interesate (întreprinderi și organizații ale societății civile).

În sistemul italian, sectorul economiei sociale (astăzi identificat cu al Treilea sector) are rădăcini adânci precum voluntariatul organizat și cooperarea socială (de solidaritate) care, începând din anii 1970, au schimbat în mod semnificativ sistemul italian de protecție socială (welfare) dezvoltând, în același timp, strategii și modele de servicii. Evidențiind această îndelungată tradiție, de-a lungul anilor, au fost realizate mai multe inițiative italiene în susținerea Republicii Moldova pentru a contribui la evidențierea evoluției întreprinderii sociale și a da viață reevaluării economiei sociale.

Urmărirea unui prim proiect D.O.M.D.E. Realizat în 2018, D.O.M.D.E. II trebuie, de fapt, înțeles, și ca o continuitate a inițiativei “Politici pentru o piață a muncii responsabilă social”, creată de Sviluppo Lavoro Italia (Dezvoltarea muncii în Italia) (fostă ANPAL Servizi) în 2019, care a reprezentat, la rândul său, continuarea unei inițiative anterioare din anul 2016, de susținere a definirii legislației sectoriale în Moldova, prin comparația dintre instituțiile moldovenești și interlocutorii sociali instituționali și privați italieni pentru achiziționarea de modele și bune practici. Traseul realizat în 2019 avea și acesta drept scop, construirea unui ecosistem favorabil dezvoltării întreprinderii sociale, prin completarea reglementărilor normelor sectoriale și definirea unor instrumente de stimulare și măsuri de facilitare.

Actualul parteneriat al D.O.M.D.E. II este alcătuit din Direcția Generală pentru Politici de Imigrare și Integrare a Ministerului Muncii și Politicilor Sociale, în calitate de coordonator, și patru parteneri: pentru Italia – pe lângă Sviluppo Lavoro Italia S.p.A. (Dezvoltarea Muncii Italia S.p.A.), și Agenzia Veneto Lavoro (Agenția de Muncă Veneto) (AVL) deja partener în cadrul primului proiect D.O.M.D.E. – pentru Republica Moldova, Biroul Relații cu Diaspora (BRD) și Organizația pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului (ODA).

¹ Proiectul face parte din cooperarea bilaterală dintre Italia și Republica Moldova în materie de migrație și muncă, și este în concordanță cu obiectivele Parteneriatului pentru Mobilitate UE-Moldova (2008), cu angajamentele asumate conform Acordului de Asociere UE-Moldova (2014), cu propunerile descrise în Pactul UE privind Migrația și Azilul (2020) și cu Planul european de acțiune privind economia socială (COM (2021) 778).

² Inițiativa UE de a pune în aplicare a proiectului *Global Approach to Migration and Mobility* (GAMM) prin implementarea unor acțiuni reciproc avantajoase pentru Statele Membre și țările partenere, în cadrul priorităților stabilite de *Mobility Partnership* (MP)(Parteneriatele pentru mobilitate).

Sviluppo Lavoro Italia participă la proiect intervenind prin acțiuni care intră în competența sa, asupra fiecăruia dintre cele trei Obiective Specifice³ datorită intervențiilor deja efectuate în Moldova și a experienței de mulți ani în studiul fenomenului migrator care se evidențiază prin întocmirea Rapoartelor de cercetare privind prezența străinilor în Italia⁴.

Prezentul Raport se încadrează în sectorul acțiunii 3.1 din cadrul proiectului “Cercetare-acțiune asupra Comunității moldovenești în Italia”⁵, al cărui obiectiv este extinderea cunoștințelor actuale despre comunitatea moldovenească din Italia pentru a-și înțelege potențialul în ceea ce privește contribuția la dezvoltarea economiei sociale în Țara de origine. Activitatea desfășată a constat într-o analiză pe teren, cu elaborarea unui chestionar aprofundat, creat în strânsă sinergie cu partenerul Agenția de Muncă Veneto și cu sprijinul BRD pentru difuzarea chestionarului pentru sondaj către membrii Diasporei. Prin urmare, Raportul returnează rezultatele analizei aprofundate care vor fi împărtășite cu Diaspora, asociațiile acesteia și reprezentanții instituționali din Italia cu ocazia unor întâlniri specifice, prevăzute de proiect, în cel puțin trei din Regiunile italiene cu cea mai mare prezență de cetățeni moldoveni (Veneto, Lombardia și Lazio).

³ Mai jos sunt prezentate cele trei Obiective Specifice ale Proiectului: OS1 “Îmbunătățirea abilităților și capacităților părților interesate, publice și private, la nivel național și local și a colaborării acestora, consolidând cunoștințele despre potențialul economiei sociale și implicarea diasporei pentru dezvoltarea locală”, OS2 “Sprijinirea antreprenoriatului social local pentru a-și îmbunătăți capacitățile operaționale, de comunicare și de management, valorizând rolul diasporei, actor principal în sprijinirea transferului de cunoștințe și a capacității antreprenoriale ale micro și micilor start-up-uri din sectoarele cu impact social”, OS3 “Îmbunătățirea gradului de conștientizare și cunoaștere a potențialului mobilității competențelor și al antreprenoriatului social în Moldova, prin implicarea activă a diasporei moldovenești în Italia”.

⁴ Rapoartele anuale privind comunitățile de migranți din Italia, editate de Sviluppo Lavoro Italia în numele Direcției Generale Politici de Imigrare și Integrare a Ministerului Muncii și Politicilor Sociale, explorează – pe baza datelor statistice - caracteristicile socio-demografice, traseul migratoriu și toți indicatorii relevanți cu referire la procesele de integrare în societate. Cele 16 Rapoarte și rezumatele aferente – Ediția 2023 – pot fi consultate la următorul link: <https://www.lavoro.gov.it/priorita/pagine/le-comunita-migranti-italia-rapporti-2023>

⁵ Acțiunea răspunde Obiectivului Specific 3 “Îmbunătățirea gradului de conștientizare și cunoaștere a potențialului mobilității competențelor și al antreprenoriatului social în Moldova, cu implicarea activă a diasporei moldovenești în Italia”.

1. Introducere

Pentru realizarea analizei a fost adoptată o metodologie calitativă, concretizată în două acțiuni interconectate: crearea și difuzarea unui chestionar și analiza contribuțiilor⁶.

Prima acțiune, al cărei scop a fost acela de a colecta conținuturi și interpretări ale fenomenului migrator prin experiențele migranților moldoveni prezenți în Italia, a fost realizată prin pregătirea unui chestionar specific semi-structurat. Elaborat în sinergie cu partenerul AVL – Agenția de Muncă Veneto, chestionarul a fost construit funcțional pentru implementarea ulterioară de către Observatorul Migrației din Regiunea Veneto a interviurilor aprofundate care să fie administrate unui eșantion limitat de membri ai Diasporei moldovenești din Veneto, în domeniul de aplicare al Acțiunii 1.4 din Proiect⁷.

Instrumentul de sondaj a fost administrat *online*, în limba italiană, prin *Microsoft Forms*, ținând cont de tendința din ce în ce mai mare de a utiliza platforme de *survey* online și a necesității de o colectare mai ușoară și prelucrare ulterioară a datelor.

Chestionarul a fost împărțit în cinci secțiuni, corespunzătoare la tot atâtea macro-teme supuse analizei aprofundate: calea migratorie, experiența de viață și muncă în Italia, abilitățile dobândite, percepția contextului de origine și orice eventual interes pentru o cale de revenire și investire în Moldova, referitor la sectorul economiei sociale. În articularea secțiunilor s-au folosit diferite tipuri de întrebări: întrebări filtru (da/nu), întrebări cu răspuns multiplu, întrebări de evaluare care – print-o tehnica de *scaling* – necesita exprimarea privind o serie de articole și, în final, câteva întrebări cu variante de răspuns pentru a încuraja utilizatorii să ofere detalii aprofundate.

Pentru realizarea obiectivelor privind cetățenii moldoveni prezenți în Italia, s-a făcut referire la Asociațiile migranților moldoveni prezenți pe teritoriul național și înregistrați în Baza de Date a Portalului de Integrare a Migranților a Ministerului Muncii și Politicilor Sociale și Ambasada Moldovei în Italia⁸. Încă de la început s-au evidențiat însă, numeroase dificultăți în dialogul cu Asociațiile, demonstrând fragilitatea acestora, care părea să fi fost închisă de-a lungul anilor și/sau reprezentată de o singură persoană, aproape întotdeauna același gestionar, fără o asociere de bază reală de membri cu drepturi depline.

În scopul difuzării cât mai extinse posibil, a fost necesar a apela la sprijinul Biroului Relații cu Diaspora - BRD, partener al Proiectului, care a relansat inițiativa pe canalele sale de socializare (Facebook și Instagram⁹) implicând și reprezentanțele diplomatice ale Republicii Moldova în Italia (Ambasada și Consulatul din Padova).

⁶ Pentru definirea instrumentului de sondaj și elaborarea ulterioară a raportului s-a făcut referire la studii similare referitoare la Comunitățile diasporice prezente în Italia, care au folosit, în majoritatea cazurilor, o metodologie similară de sondaj. Se face referire în mod specific la: OIM/ISPI "Diaspora Protagonistul Schimbărilor: o perspectivă reînnoită a cooperării pentru dezvoltare", 2020; CeSPI "Cartografierea și profilarea Diasporei albaneze în Italia, Franța și Belgia", 2021; CeSPI-AICS "Rolul diasporei în relație cu schimbările de mediu în Africa", 2021; Fudația Migrantes "Imigranții din Madagascar în Italia", 2019; Universitatea din Udine, "Urme - Itinerarii de Cercetare: Grad de rudenie cu membrii din diaspora – Copii și Mame în emigrația din România", 2019; Raport de Cercetare, ARCO/OIM "Rolul asociațiilor diasporei pentru dezvoltarea sustenabilă: noi instrumente de analiză și evaluare", 2022.

⁷ Acțiunea – sub responsabilitatea AVL cu sprijinul BRD-ului – intenționează să îmbunătățească capacitățile instituțiilor moldovenești (și, în mod particular, ale cercetărilor moldoveni, scopul intervenției) de a gestiona informațiile privind problemele migrației (în special datele privind migrația) și pe piața muncii în perspectiva calitativ-cantitativă, cu scopul final de a informa despre procedura decizională corespunzătoare. Acțiunea implică colaborarea dintre Observatorul migrației din Regiunea Veneto, condus de Veneto Lavoro, și experții moldoveni.

⁸ Lista Asociațiilor a stat deja la baza organizării, în 2020, de către ANPAL Servizi, a inițiativei "Vocea Diasporei", un ciclu de întâlniri cu principalele comunități străine prezente pe teritoriul național, printre care cea moldovenească.

⁹ Știrile publicate pe paginile de socializare [Facebook](#) și [Instagram](#) ale BRD-ului sunt disponibile la următoarele link-uri.

Știrile referitoare la sondaj au fost publicate și pe Portalul de Integrare a Migranților¹⁰ iar inițiativa în sine a fost prezentată mai multor entități, printre care: parteneri sociali, Centre de asistență fiscală și de asigurări sociale, centre de ascultare, entități din sectorul terț, locuri de cult - în special Bisericele Ortodoxe - portaluri și centre de studiu care se ocupă de probleme migratorii, universități și – nu în ultimul rând – locuri de întâlnire și socializare, inclusiv restaurante moldovenești din principalele contexte metropolitane italiene (în special Veneto, Emilia Romagna, Lombardia).

Cu toate acestea, atingerea unui obiectiv numeric mai mare a fost o sarcină foarte complexă: au fost necesare numeroase memento-uri (prin telefon și e-mail), subliniind importanța contribuției fiecăruia în vederea planificării intervențiilor viitoare, pentru a obține o participare cât mai largă posibil.

Faza de colectare a răspunsurilor a început pe data de 10 mai 2024 și prevedea, pentru început, o perioadă de 10 zile, apoi prelungită până pe 7 iulie, datorită dificultăților menționate mai sus. În total, au fost returnate 38 de chestionare.

Informațiile colectate, analizate în totalitate, au constituit punctul de plecare pentru o analiză calitativă a Comunității și o reflecție teoretică asupra acesteia, descrisă în prezentul Raport.

În ceea ce privește analiza datelor, numărul redus a răspunsurilor primite ca semn al unei comunități acum ferm încorporate în țesutul social italian, care a depășit, prin urmare, fazele de recunoaștere primară în mecanismele asociative legate de Țara de origine, precum și un interes referitor la un anumit sector, și anume acela a economiei sociale, văzută ca un sector mai restrâns în comparație cu alte potențiale sectoare de investiții considerate mai profitabile în raport cu Țara de origine, așa, cum de altfel, au declarat persoanele intervievate. În orice caz, este important de subliniat, persistența unei legături strânse cu Țara de origine, evidențiată de numărul de accesări în urma relansării știrii sondajului de către BRD pe canalele sale de socializare, cu invitarea concetățenilor aflați în Italia să completeze chestionarul, confirmând importanța rolului și autorității Oficiului guvernamental dedicat Diasporei.

Feedback-ul celor intervievați a fost analizat pe macro-teme, prin sistematizarea – inclusiv grafică – a răspunsurilor considerate cele mai semnificative. Raportul este structurat în paragrafe: prezentarea Comunității moldovenești din țara noastră este urmată de o analiză calitativă aprofundată prin examinarea eșantioanelor și a rezultatelor sondajelor de opinie. În încheiere, o reflecție asupra lecțiilor învățate și posibilelor perspective. În anexă se găsesc și câteva Focus-uri referitoare la tema economiei sociale și programele pentru Diaspora gestionate de BRD și de ODA.

¹⁰ <https://integrazionemigranti.gov.it/it-it/Ricerca-news/Dettaglio-news/id/3823/Indagine-online-sulla-comunita-moldava>.

2. Comunitatea moldovenească în Italia¹¹: analiză cantitativă și calitativă

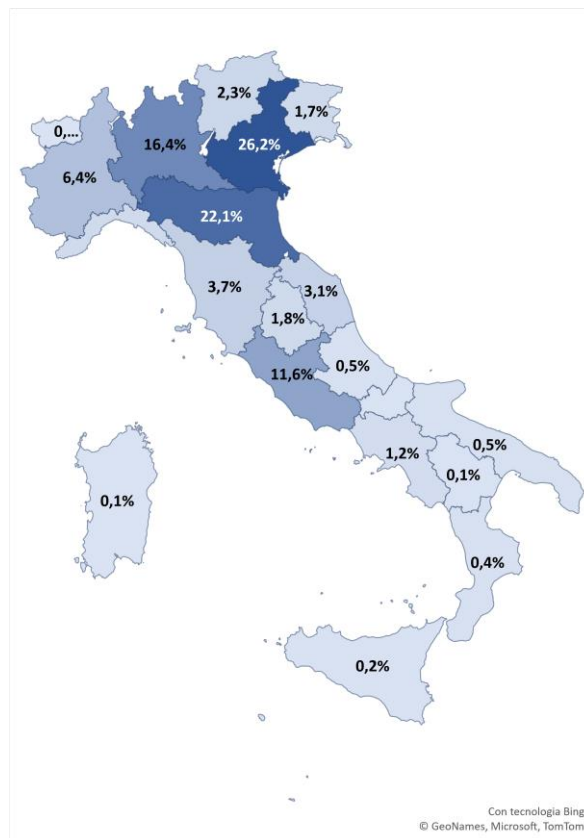
Acest paragraf, pornind de la o prezentare a Comunității moldovenești în Italia, oferă o analiză a rezultatelor sondajului efectuat în raport cu cele cinci secțiuni, obiectul temelor aprofundate.

Cetățenii moldoveni cu reședință legală ¹² la 1° ianuarie 2023 sunt în număr de 107.377, echivalentul a 2,9% din cetățenii Țărilor Terțe din Italia, ceea ce plasează comunitatea moldovenească pe locul zece ca număr¹³, printre principalii cetățeni extracomunitari. Spre deosebire de tendința generală a prezențelor extracomunitare (+4,7%), comunitatea moldovenească a înregistrat o diminuare de 5,5% față de anul precedent¹⁴.

Populația Republicii Moldova este puternic concentrată în nordul țării, unde se află 76,7% din comunitate. Primele trei regiuni unde sunt concentrate cele mai mari prezențe de moldoveni sunt situate în nord. Comunitatea moldovenească se caracterizează în mod particular prin prezența sa netă în Veneto, fiind prima regiune, care găzduiește 26,2% din cetățenii moldoveni în Italia (ponderea populației necomunitare, în ansamblu, scade la 9,5%); urmată de Emilia-Romagna cu o pondere de 22,1%, și Lombardia (16,4%). O cincime din comunitate se află în Centrul Italiei, cu o prezență semnificativă în regiunea Lazio (11,6%). În sud însă, prezența cetățenilor moldoveni, se reduce la un procentaj și mai mic, și anume doar la 3%.

Comunitatea moldovenească se caracterizează printr-un dezechilibru puternic în favoarea genului feminin: femeile reprezintă 67,1% (pondere stabilă față de anul precedent) iar bărbații, restul de aproximativ 33%. Aceste date sunt extrase din istoria migrației moldovenești în Italia, care a implicat în principal femei, care au venit în țara noastră pentru a răspunde la numărul foarte mare de oferte de locuri de muncă în domeniul serviciilor de îngrijire la domiciliu și asistență familială. Apare prevalența unui model de migrație de tip

Harta nr. 1. Distribuția populației moldovenești cu reședință regulată în Italia. Date la 1 ianuarie 2023

Sursa: Datele ISTAT din Zona de Dezvoltare a Muncii din Italia

¹¹ Sinteza a fost întocmită pe baza datelor cuprinse în Raportul "Comunitatea Republicii Moldova în Italia", pregătită de Direcția Generală pentru Politici de Imigrare și Integrare a Ministerului Muncii și Politicilor Sociale cu suportul tehnic al Dezvoltării Muncii în Italia și disponibil la următorul link: <https://www.lavoro.gov.it/temi-e-priorita-immigrazione/studi-e-statistiche/rapporto-presenza-migranti-2023-moldova>.

¹² Statisticile privind cetățenii non-UE rezidenți în mod legal în Italia, includ toți străinii din țări din afara Uniunii Europene care dețin un document de ședere valabil (permis de ședere sau permis de ședere UE pentru rezidenții cu un permis pe termen lung). Nu toți cetățenii străini care au o reședință în mod legal sunt incluși în numărul de rezidenți din Italia: prin urmare, sursa statistică aleasă include și cetățenii străini care, pentru oricare din motive, nu au obținut încă rezidența în Italia.

¹³ Prezența unei comunități românești puternice face dificilă o estimare exactă a comunității moldovenești din Italia, datorită fenomenului larg răspândit de dublă cetățenie.

¹⁴ Datele urmează să fie legate, după orice probabilitate, de dobândirea cetățeniei italiene care – după cum se știe – duce la o reducere a statisticilor, din moment ce, cei care devin italieni nu mai sunt numărați printre străini.

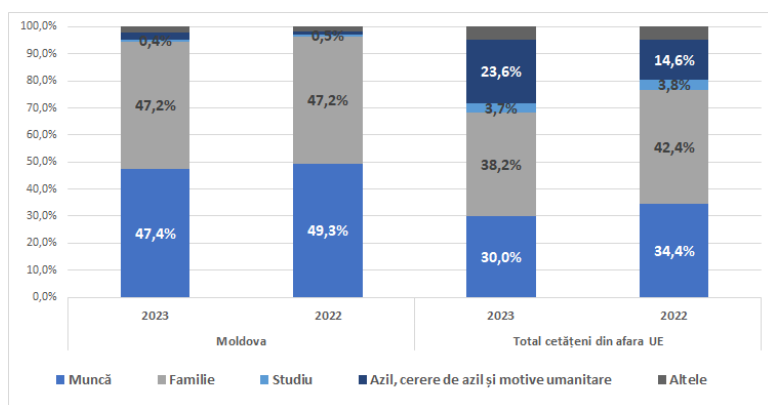
circular: cei care au parcurs calea migrației mențin o legătură puternică cu țara lor de origine unde a rămas restul familiei lor, a cărui mijloc de existență și întreținere se bazează pe suportul în bani primit de la familialul aflat în Italia.

Comunitatea moldovenească este cu siguranță mai matură decât totalul populației necomunitare din țară, cu o vârstă medie de 39,6 ani (față de 35,8) și o pondere de peste 60 de ani în procent de aproximativ 15% (față de 10,8%). Se evidențiază o concentrare semnificativă de persoane de vârstă mai înaintată: mai mult de jumătate au peste 40 de ani (comparativ cu aproximativ 42% din cetățenii din afara UE). Comunitatea se numără, de asemenea, printre principalele țări necomunitare, cu cea mai scăzută incidență de copii minori, care – cu toate că reprezintă grupa de vârstă predominantă – acoperă o pondere egală cu 16,4%, față de 20,6% din totalul cetățenilor din afara UE, caracteristică atribuită numărului scăzut de familii. De fapt, ceea ce caracterizează comunitatea, este incidența unui număr mai mare de familii compuse din una sau două persoane, decât cea înregistrată în cadrul populației non-comunitară în ansamblu : respectiv 18,5% și 17,9%, față de 16,2% și 12,6%. În schimb, ponderea familiilor numeroase, între 5 și 7 persoane (9,8%, față de 22,7%) și formate din peste 8 persoane (0%, față de 1%)¹⁵ sunt mai mici decât cele înregistrate pentru populația totală din țările terțe.

Pe parcursul anului 2022, au intrat în Italia 3.913 de cetățeni moldoveni, un număr mai mare decât cel înregistrat în anul precedent cu 4,9%¹⁶. Principalul motiv al intrării este reîntregirea familiei (51,5%), cu o creștere de aproximativ 10% față de anul precedent. Al doilea motiv de intrare pentru cetățenii comunității moldovenești este munca (deși în declin puternic față de anul precedent: -18,8%).

Analiza tipului de permise de ședere indică un nivel ridicat de stabilizare: ponderea rezidenților¹⁷ pe termen lung în cadrul comunității la 1 ianuarie 2023 este, de fapt, egală cu 85%, procent cu aproximativ 25 de puncte mai mare decât cel înregistrat pe totalul populației necomunitare, ceea ce plasează comunitatea pe primul loc pentru incidența permiselor de ședere pe termen lung.

Graficul nr.1. Permise de ședere cu dată de expirare, în funcție de tipul și cetățenia de referință (v%). Date la 1 ianuarie 2023 și 1 ianuarie 2022.

Printre titlurile care fac obiectul reînnoirii, se remarcă o ușoară prevalență a motivelor legate de muncă, cu o incidență de 47,4%, față de 30% înregistrată pe totalul populației din afara UE. Urmează motivele familiale cu o incidență de 9% mai mare decât cea înregistrată pe totalul cetățenilor necomunitari (pentru care acestea reprezintă motivația predominantă). Analiza datelor demografice și a permiselor de ședere evidențiază o configurație specifică a migrației moldovenești în Italia. Pe de o parte, se

Sursa: Prelucrarea de către SpINT de la Sviluppo Lavoro Italia pe baza datelor ISTAT - Ministerul de Interne

¹⁵ Sursa: RCFL ISTAT – Anul 2022.

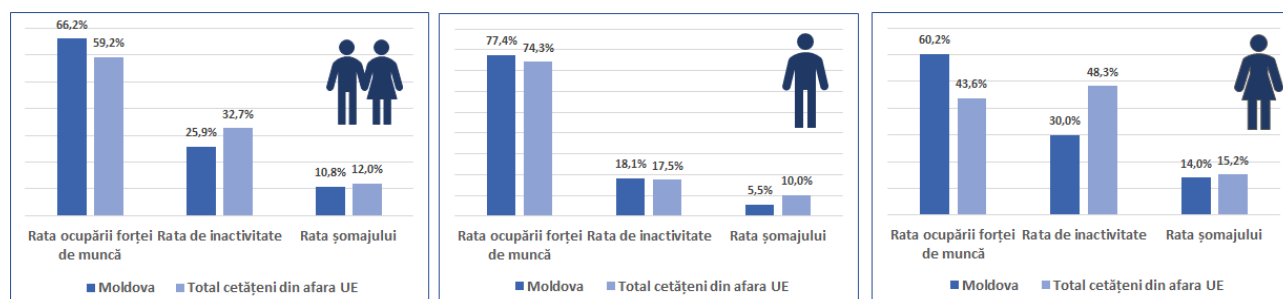
¹⁶ Creșterea înregistrată pentru totalul populației necomunitare a fost egală cu 85,9%, procent legat atât de războiul din Ucraina, care a dus la intrarea în Italia a aproximativ 148 de mii de cetățeni fugiți din țara est-europeană (în special cu permise speciale de protecție), cât și de regularizarea cetățenilor deja prezenți pe teritoriul în urma D.L. 34 din 2020, ale căror cereri au fost examinate în mare măsură în cursul anului 2022.

¹⁷ Permisul de ședere UE pe termen lung pentru rezidenți, poate fi eliberat cetățenilor străini care dețin un permis de ședere valabil de cel puțin 5 ani, încă în curs de valabilitate, cu condiția să demonstreze disponibilitatea unui venit minim, nu inferior valorii unei indemnizații de ajutor social calculat anual.

constată un nivel bun de stabilizare, marea majoritate a cetățenilor moldoveni deținând permise de ședere pe termen lung. Pe de altă parte, această stabilitate nu se traduce întotdeauna în reîntregirea familiei, evidențiind dificultățile întâmpinate în acest proces de către femeile angajate în activități de servicii către familiile italiene, care mențin legături strânse cu țara lor de origine și cu membrii familiei care au rămas să locuiască acolo, adesea minori. Profilul predominant în rândul lucrătorilor moldoveni este cel al muncitorilor, vânzătorilor și în servicii sociale în care se includ Serviciile de îngrijire a persoanelor.

Populația moldovenească din Italia este bine integrată pe piața muncii, cu o performanță mai bună a ocupării forței de muncă decât populația totală din țările terțe: rata de ocupare a forței de muncă este de 66,2% (față de 59,2% înregistrată pentru țările din afara UE), rata de inactivitate este de 25,9% (pentru populația totală necomunitară, indicatorul este egal cu 32,7%), în timp ce rata șomajului înregistrată este în procent de 10,8%, față de 12% pentru totalul populației necomunitare. Cu toate acestea, spre deosebire de populația totală din afara UE a țării, comunitatea, obiectul studiului, înregistrează o creștere a ponderii persoanelor care caută un loc de muncă: +1,3%, în principal datorită dinamicilor care au implicat femeile din comunitate, a căror ieșire din starea de inactivitate nu a fost absorbită în totalitate de ocuparea forței de muncă, ceea ce a condus la o creștere a șomajului. Comunitatea are o rată a ocupării forței de muncă în rândul femeilor, mult mai mare decât cea pe totalul femeilor necomunitare (60,2%, față de 43,6%), confirmând rolul puternic al femeilor care le caracterizează.

Graficul 2. Populația (15 ani și peste) și principalii indicatori ai pieței forței de muncă în funcție de gen și cetățenie (v.%). Anul 2022

Sursă: Prelucrare de către SpINT din cadrul Sviluppo Lavoro Italia pe micro-date RCFL – ISTAT

Distribuirea angajaților de origine moldovenească între sectoarele de activitate economică, înregistrează o canalizare marcată în sectorul *Serviciilor publice, sociale și a persoanelor*, care reprezintă aproape două cincimi din totalul moldovenilor angajați în Italia, față de un sfert din țările necomunitare luate în ansamblu. Al doilea sector este cel al *Transporturilor și al altor servicii în cadrul diverselor societăți de activitate*, care au dat un loc de muncă la 16,7% din lucrătorii comunității, urmat de *Industrie, în sens restrâns*, cu o incidență de 15,1%. Este semnificativă, de asemenea, prezența în sectorul construcțiilor (11,6%), în timp ce toate celelalte sectoare înregistrează cote mai mici de 10%.

Numărul de titulari de întreprinderi individuale născuți în Moldova, la 31 decembrie 2022 este de 7.720, adică de 2% din numărul de antreprenori necomunitari din Italia. În fața unei ușoare scăderi al numărului de proprietari de întreprinderi individuale din afara UE (-0,9%), numărul antreprenorilor moldoveni a crescut cu aproximativ 9% față de 2021. Deși comunitatea se caracterizează printr-o predominanță feminină, majoritatea antreprenorilor individuali sunt bărbați (70,1%). Există, de asemenea, și o specializare sectorială puternică a companiilor conduse de cetățenii Republicii Moldova: aproape jumătate (48,8%) lucrează, de fapt, în sectorul construcțiilor.

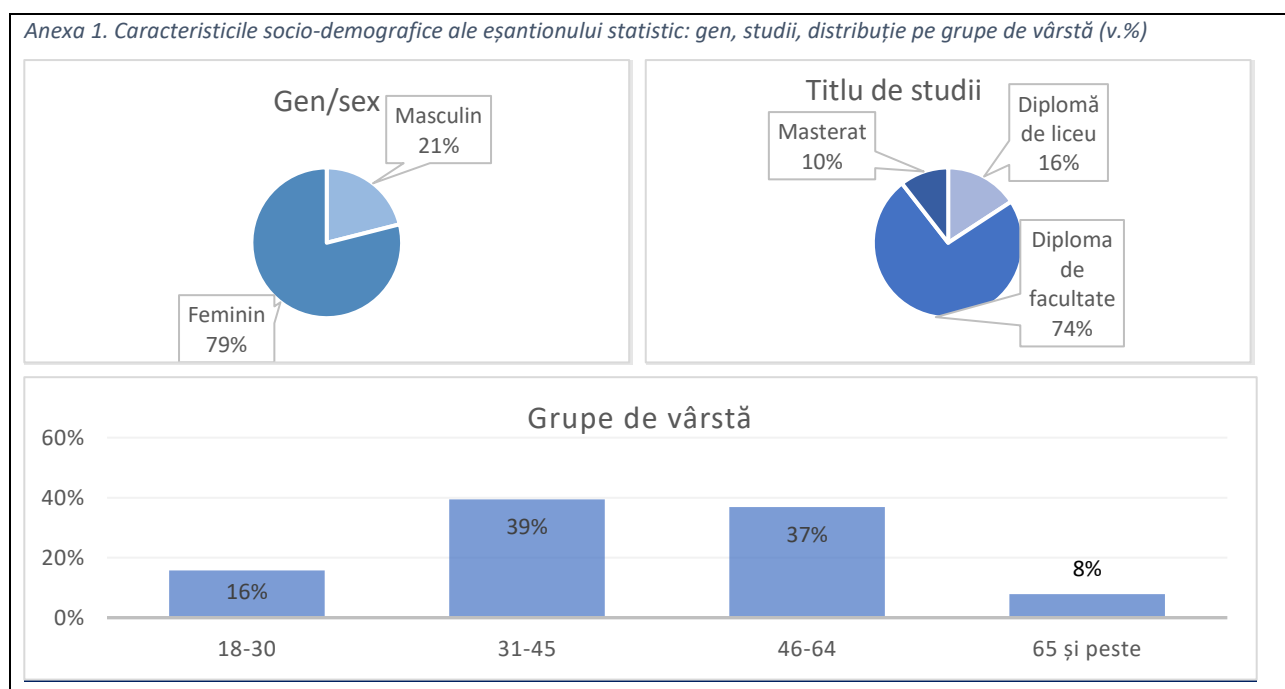
Spre deosebire de populația necomunitară în ansamblu, comunitatea este mai mult interesată de pensiile pentru limită de vârstă: în concordanță cu compoziția demografică care, după cum se vede, înregistrează o prezență destul de incisivă a categoriilor de vârstă mai înaintate, semnificativ fiind procentul moldovenilor

beneficiari de pensii pentru limită de vârstă din totalul cetățenilor necomunitari (6,5%). La atingerea unui bun nivel de integrare a comunităților în structura economică și socială italiană, contribuie, de asemenea, și incidența ridicată în rândul beneficiarilor de măsuri de asistență familială. În special, cu toate că numărul minorilor prezenți pe teritoriu este redus, puternica prezență a femeilor moldovenești în câmpul muncii, se reflectă într-un procent evident de femei care primesc indemnizații de maternitate¹⁸: 6,2% dintre femeile necomunitare care beneficiază de această indemnizație sunt de cetățenie moldovenească.

2.1 Analiză calitativă: rezultatele sondajului efectuat

După cum se știe, statisticile pot obține informații atât de la populație în general, cât și de la doar un număr restrâns, reprezentativ din cadrul populației de referință¹⁹. De fapt, “fotografia” care rezultă din sondajul efectuat, descrie informații parțial clare, datorită certitudinilor exprimate și analizate mai jos, caracteristicilor socio-demografice ale Comunității, descrise în paragraful anterior. Persoanele intervievate par a fi, de fapt, “migranți integrați”, care s-au recunoscut în obiectivul căutat, răspunzând fiecare pentru sine văzând în chestionar posibilitatea valorificării propriei experiențe migratorii, și tot într-o perspectivă potențial circulară, între Italia și Moldova, element care trebuie avut în vedere în analiza datelor care urmează.

Din punct de vedere socio-demografic, eșantionul statistic este compus în principal de femei (79%) marea majoritate cu vârsta cuprinsă între 31 și 64 de ani (76%). Competențele celor intervievați par să fie strâns corelate cu vârsta la care a avut loc migrația în țara gazdă, cu o diplomă de învățământ superior (de exemplu o diplomă de facultate) obținută, în majoritatea cazurilor, în țara de origine (grupa de vârstă cuprinsă între 31 și 45 de ani) (a se vedea anexa 1).

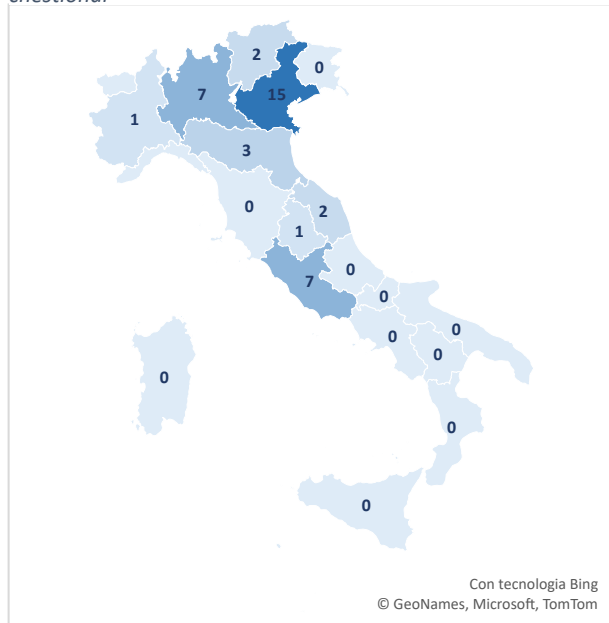
După cum s-a evidențiat și din sondajul PIAAC - *Programme for the International Assessment of Adult Competencies*, (Programul pentru evaluarea Internațională a Competențelor Adulților) promovat de OCSE

¹⁸ Altfel spus “indemnizație de absență obligată”, care este o formă de susținere a venitului în loc de salariu, și se plătește salariatelor care trebuie să lipsească de la serviciu în timpul sarcinii sau după ce au născut, pentru un total de 5 luni.

¹⁹ Prin “eșantion statistic” se înțelege, în acest context, acel grup de unități statistice extras din întreaga populație, din care, cu marje de eroare, sperăm limitată, putem obține informații despre caracteristicile întregii populații. Prin urmare, pentru a determina caracteristicile de bază ale unei populații statistice, este posibil să nu fie întotdeauna necesar să se analizeze întreaga populație, dar poate fi suficient să se examineze doar o parte din ea, adică un eșantion statistic.

pentru colectarea de informații despre competențele și abilitățile adulților din diferite țări din lume, inclusiv Italia - clasificarea medie referitoare la competențe pe scara de literacy și numeracy a migranților din țara noastră, atât cei așa-ziși “recenti” (prezenți de mai puțin de cinci ani), cât și cei “stabili” (rezidenți de cinci ani sau mai mulți) urmăresc aceeași tendință a celorlalte state OCSE, adică corelată cu durata prezenței pe teritoriu²⁰.

Harta nr.2. Regiunea de reședință a respondenților la chestionar

Pentru populația migrantă, de fapt, factorul care produce cel mai mare impact asupra competențelor pare să fie numărul de ani de ședere în țara gazdă: cei care au locuit în Italia de zece ani sau mai mult, obțin un punctaj mediu semnificativ mai mare. Diferențele de gen relevă, de asemenea, că femeile au competențe medii mai bune decât bărbații.

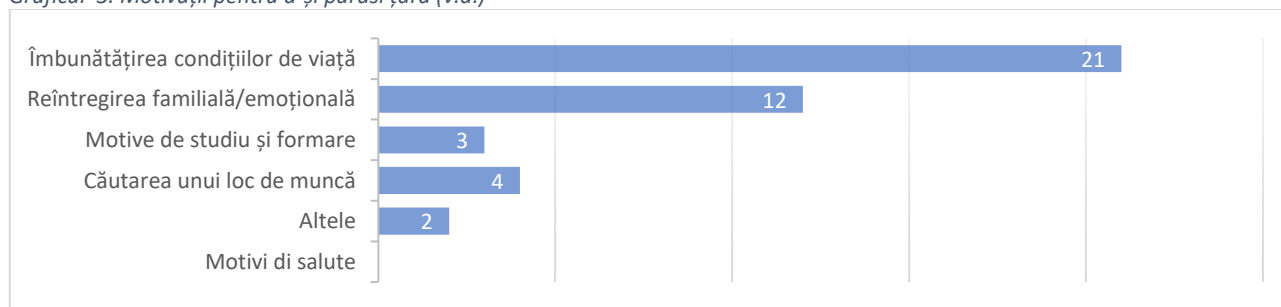
În ceea ce privește distribuția teritorială, din grupul de persoane ales pentru eșantion, se observă o prevalență a reședinței în zona centru-nord al Italiei, în special în Veneto (15) și Lombardia (7), urmate de Lazio (7) și Emilia-Romagna (3) (a se vedea harta nr. 2).

2.1.1 Itinerarul migrator

Prin “itinerar migrator”, în cazul nostru, ne referim, la definiția elaborată de EMN (*European Migration Network*) pe baza terminologiei folosite de ICMPD (*International Centre for Migration Policy Development*), și anume “itinerarul geografic de-a lungul căruia se deplasează migranții traversând punctele principale din țara lor de origine până în țara de destinație, călătorind adesea în fluxuri migratorii mixte”²¹.

Principalul impuls inițial de a întreprinde proiectul migrator a fost, pentru prevalența eșantionului statistic, (74%), acela de îmbunătățirea propriilor condiții socio-economice (a se vedea graficul nr. 3), alegând Italia ca primă experiență migratorie (pentru 92% din cazuri) și datorită prezenței de șururi migratoare parentale și de prieteni.

Graficul 3. Motivații pentru a-și părăsi țara (v.a.)

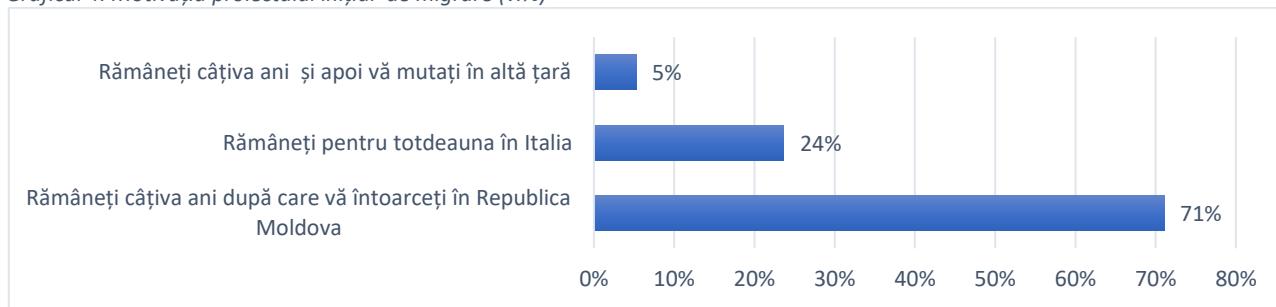

Inițial, intenția a fost aceea de a rămâne în Italia doar pentru câțiva ani după care să se întoarcă în țara lor de origine, schimbată ulterior – pentru marea majoritate (71%) - de viața de zi cu zi și transformată în timp odată cu înrădăcinarea în Italia și a consolidării cursului vieții socio-profesionale și relaționale (a se vedea graficul 4).

²⁰ <https://www.inapp.gov.it/piaac/conosci-piaac/lindagine-piaac>.

²¹ <https://www.emnitalyncp.it/glossario/>.

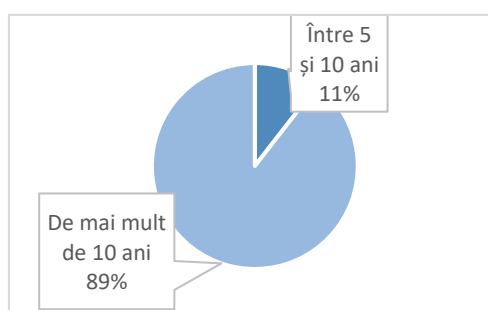
Graficul 4. Motivația proiectului inițial de migrare (v.%)

2.1.2 Experiența muncii și vieții în Italia

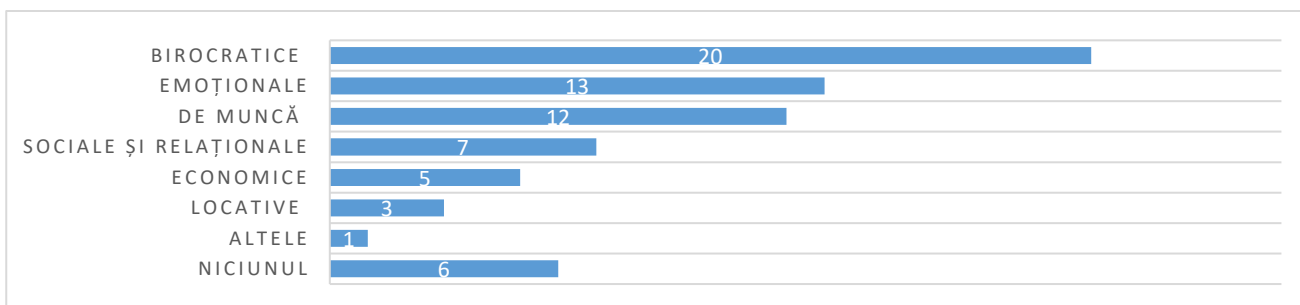
În ceea ce privește viața și experiența profesională din Italia a celor intervievați, cel mai mare procent (89%) locuiește în țara noastră de mai bine de zece ani (a se vedea graficul nr. 5) iar majoritatea persoanelor alese pentru eșantion (79%) declară, de asemenea, că locuiesc cu membrii familiei lor. Procentul celor care declară că trăiesc singuri, este minoritar.

Graficul nr.5. Perioada trăită în Italia (v.%)

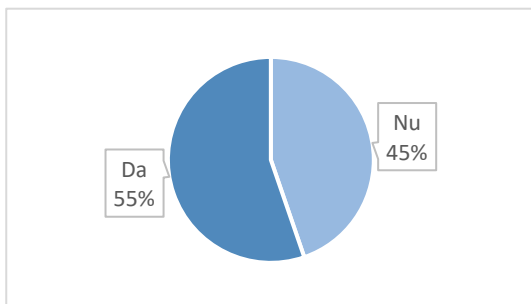

Principalele dificultăți întâmpinate după sosirea în Italia sunt legate în principal de aspectele birocratice și emoționale (nostalgie, lipsă de afecțiune) (a se vedea graficul nr. 6), depășite aproape de toți cei aleși pentru eșantionul statistic datorită diligenței și caracterului personal al fiecăruia, cu conștientizarea că au avut oportunități de formare care au făcut posibilă îmbunătățirea cunoștințelor personale și profesionale.

Graficul 6. Principalele dificultăți de integrare (v.a.)

Graficul 7. Apartenența la organizațiile/asociațiile diasporei moldovenești (v%)

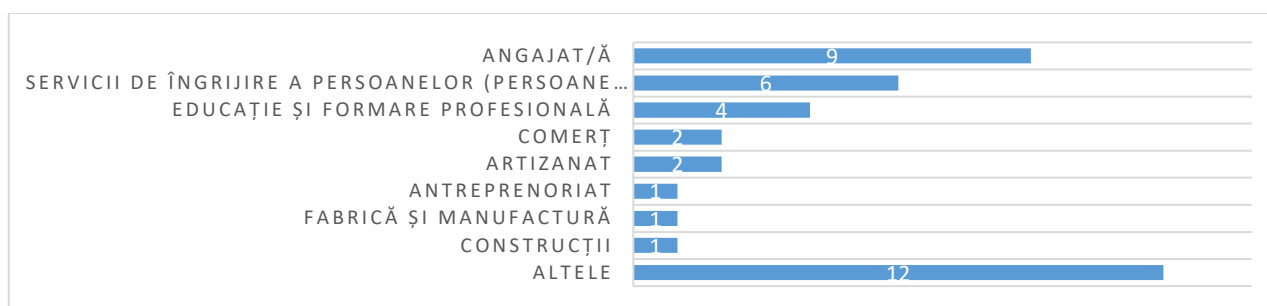
Aceleași dificultăți pot reprezenta, în prezent, un potențial obstacol pentru revenirea la activități productive în Republica Moldova, chiar dacă există dorința și legătura cu propriul context de origine, evident rezultată și din adeziunea a mai mult de jumătate din eșantionul statistic (21) la realitățile asociative moldovenești prezente în Italia (a se vedea graficul nr. 7), făcând ca acest scenariu să rămână deschis posibilităților viitoare.

După cum s-a menționat, pentru populația migrantă, factorul care are cel mai mare impact asupra competențelor pare să fie numărul de ani de ședere în țara gazdă. Acest lucru pare să fie confirmat de constatările privind statutul ocupării forței de muncă al migranților moldavi prezenți în țara noastră în raport

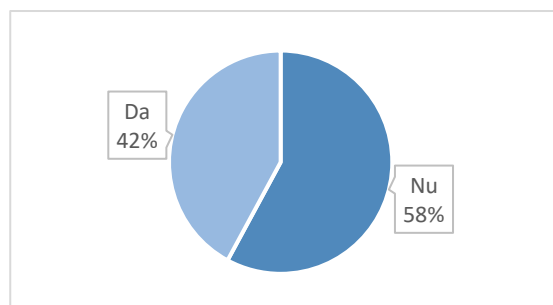
cu competențele deținute: se observă, de fapt, că procentul de angajați cu normă *full-time* este mai mare în rândul “migranților stabili” în comparație cu migranții care au sosit în Italia de cinci ani sau mai puțin, la fel și procentul de șomeri care este în scădere.

În ceea ce privește eșantionul examinat, profilul ocupațional predominant pare a fi cel de angajați în desfășurarea activităților de servicii generice (opțiunile alese în răspunsuri fiind “Altele”) și la îngrijirea persoanelor, cu o prevalență relativă în muncă casnică și de îngrijire (a se vedea graficul nr. 8), așa cum s-a explicat și mai sus (a se vedea paragraful privind comunitatea moldovenească, secțiunea dimensiunea socio-profesională).

Graficul 8. Domeniul actual de activități lucrătoare (v.a.)

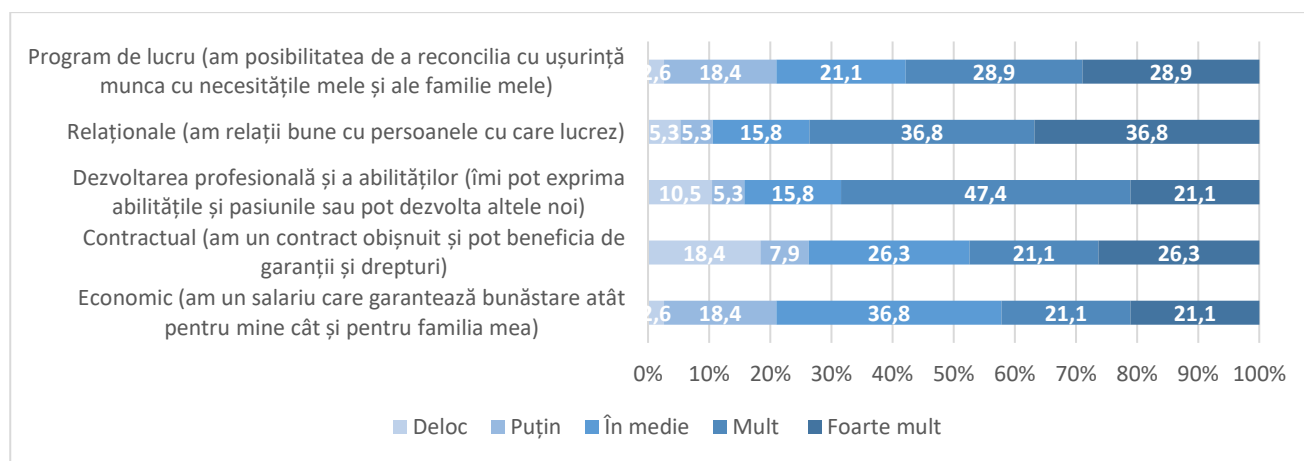
Graficul nr.9. Constanța relațiilor și/sau a raporturilor de muncă cu Republica Moldova (v.%)

Pentru majoritatea celor intervievați (22) locul de muncă actual nu le permite – datorită activităților pe care trebuie să le desfășoare la locul de muncă, și echilibrul dintre viața personală și cea profesională, ritm și orarii – să mențină și/sau să întreprindă relații profesionale cu țara de origine (a se vedea graficul nr. 9); totuși, o parte considerabilă a persoanelor interviuate (16) declară că sunt interesați de acest aspect, variind între diverse interese, cum ar fi: investiții, cultură, artă, activități socio-educative.

În ceea ce privește nivelul de satisfacție constatat în rândul persoanelor interviuate cu privire la unele aspecte specifice ale muncii lor, se remarcă, pe scurt, predominanța răspunsurilor pozitive la diverse argumente, cum ar fi: îmbunătățirea competențelor utile dezvoltării profesionale, bunelor relații cu colegii, echilibrului dintre viața profesională și cea privată (a se vedea graficul nr. 10).

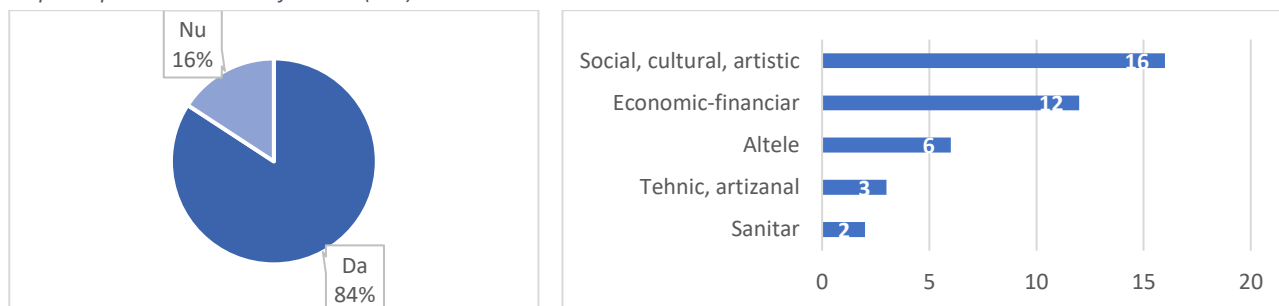
Graficul 10. Gradul de satisfacție privind munca desfășurată pe domenii de activitate (v. %)

2.1.3 Abilități dobândite

A treia secțiune a sondajului a avut drept scop obținerea de informații de la persoanele intervievate în legătură cu abilitățile dobândite din momentul sosirii lor în Italia. Cel mai mare număr de respondenți au declarat că au participat la cursuri de formare în țara noastră, în principal în domeniile “social, cultural și artistic” (41%) și “economic financiar” (31%) (a se vedea graficele nr. 11 și 12).

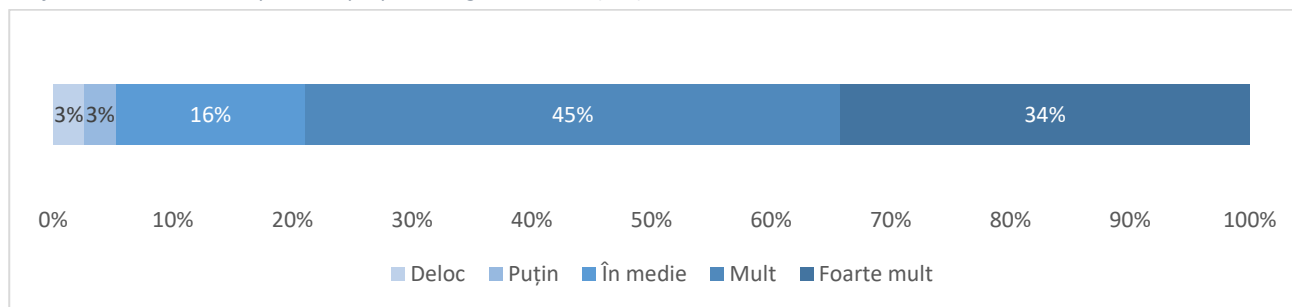
Graficul 11 și graficul 12. Numărul participanților la cursuri de formare (v.% din totalul participanților) și respectivele domenii în care au participat la cursurile de formare (v.a.)

În plus, aproape toți participanții au confirmat utilitatea formării din diverse puncte de vedere: pentru peste o treime (34%) participarea la cursuri de formare a avut o mare influență, în primul rând, în scopul căutării unui loc de muncă sau a contribuit la îmbunătățirea condițiilor de muncă și economice; în schimb, pentru 27% dintre respondenți, a reprezentat o creștere personală în ceea ce privesc cunoștințele generale și competențele. Participarea la cursuri de formare a fost, pentru mulți, și o oportunitate de a-și aprofunda cunoștințele privind contextul în care trăiesc și de a construi legături și relații sociale (17%). Mai puțin indicate, însă, au fost opțiunile de răspuns care legau participarea la cursuri de formare profesională cu perspectiva de a începe o activitate antreprenorială în Italia (8%) sau în Moldova (12%).

În general, pentru marea majoritate dintre persoanele intervievate (circa 80%), migrarea în Italia a constituit o oportunitate de creștere din punct de vedere profesional și personal²² (a se vedea graficul nr. 13). Cei care au răspuns pozitiv la întrebare, au fost rugați să evalueze – prin scalare – o serie de posibile abilități dobândite, cum ar fi: abilități de comunicare și interculturale, flexibilitate, adaptabilitate și capacitate de rezolvare a problemelor, competențe digitale, abilități organizaționale, de mediere și de gestionare a conflictelor, inventivitate și capacitatea de a începe și de a gestiona noi activități, cunoașterea contextului de origine, cunoașterea drepturilor. La fiecare dintre *item-urile propuse*, cea mai mare parte dintre respondenți au dat o opinie pozitivă (variind între “mult” și “foarte mult”).

Graficul 13. Analizarea impactului propriei emigrări în Italia (v.%)

²² Pentru o mai mare claritate, textul întrebării nr. 30 din Chestionar, este următorul: “În general, crezi că alegerea de a te muta în Italia (referitor la experiența migratorie, experiența profesională, participarea la activitățile unei asociații, etc.) ți-a permis să înveți lucruri noi, utile din punct de vedere personal, profesional și al muncii?”

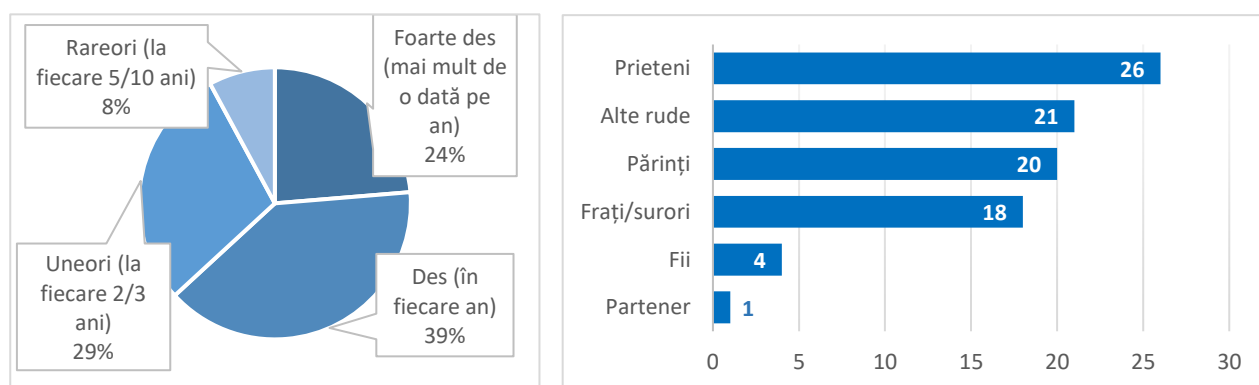
În concluzie, în ceea ce privește orice interes de a folosi competențele dobândite prin migrare, în sectorul social din Republica Moldova, răspunsurile date confirmă faptul că rămâne o legătură puternică cu locul de origine, cu toate că nivelul de stabilizare pe teritoriul țării noastre este bun. Chiar dacă, în moduri diferite, există dorința generală de a-și oferi contribuția – atât economic cât și de *advocacy* – în sprijinirea proiectelor în favoarea persoanelor vulnerabile (în special minori sau persoane cu dizabilități) și/sau pentru a sprijini difuzarea în Republica Moldova a unei “culturi sociale”, inclusiv prin sprijinirea Instituțiilor care întreprind acțiuni în acest sens.

2.1.4 Percepția contextului de origine

Sondajul a analizat, de asemenea, și percepția intervievaților asupra contextului de origine, locul unde s-au născut.

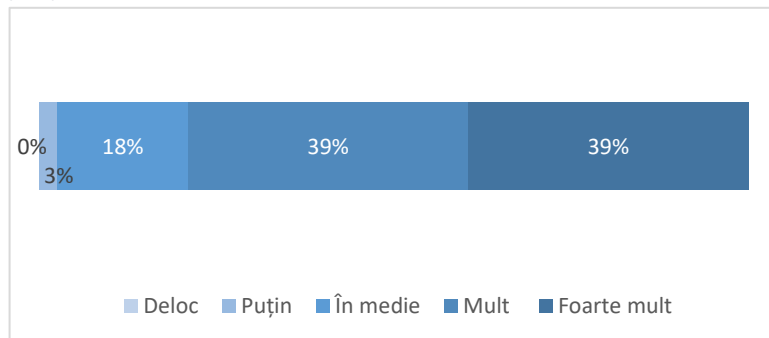
Aproape toate persoanele din eșantionul statistic menține o legătură cu țara de origine, revenind frecvent în Moldova: 63% spun că se întorc în Republica Moldova o dată sau de mai multe ori pe an, iar 29% la fiecare 2/3 ani (a se vedea graficul nr. 14). Constanța întoarcerii în țara de origine este, cu o bună probabilitate, legată în mod principal de prezența unor contacte stabile, în special familiale și personale; persoanele intervievate, de fapt, se referă în principal la membrii familiei sale și la alte rude (a se vedea graficul nr. 15).

Graficul nr.14 și graficul nr.15. Frecvența revenirii și a contactelor stabile în Republica Moldova (V.% e V.a)

Legătura cu țara de origine se manifestă și prin interesul de a afla ce se mai întâmplă în Republica Moldova. Aproximativ 80% din persoanele intervievate au declarat că sunt foarte interesate să fie la curent cu ceea ce

Graficul nr.16. Gradul de interes pentru știrile care provin din Republica Moldova (V.%)

se întâmplă în țara lor de origine (a se vedea graficul nr. 16) și că principalele instrumente utilizate pentru a obține aceste informații sunt web-ul și social media.

În general, în funcție de nivelul de informare pe care îl accesează, respondenții au o percepție pozitivă asupra contextului de origine, considerând – aproape în totalitate – că

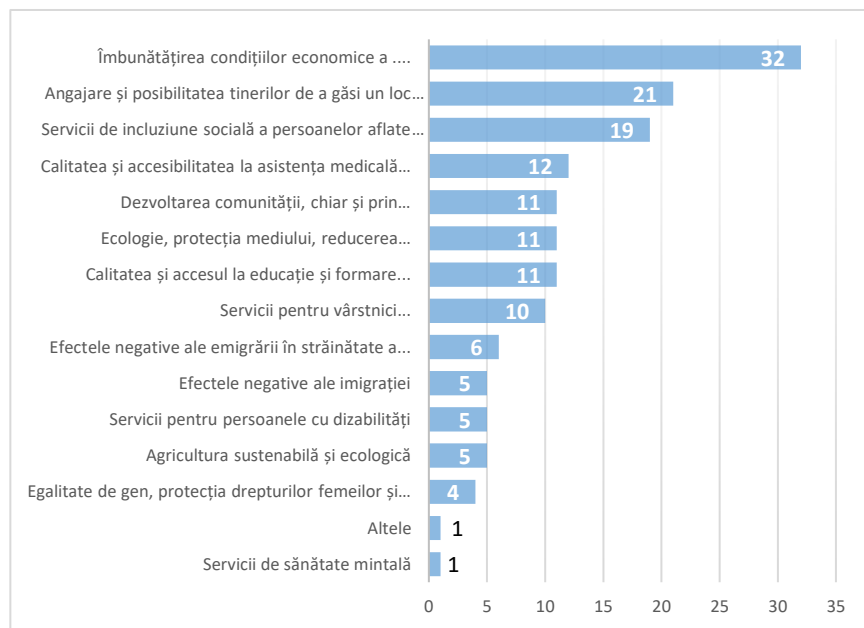
condițiile de viață în Republica Moldova, s-au îmbunătățit semnificativ în ultimii ani.

A fost, de asemenea, studiată și percepția priorităților sociale existente în raport cu contextul lor de origine, (a se vedea graficul nr. 17). Dintre numeroasele opțiuni, eșantionul intervievat, a indicat cel mai frecvent îmbunătățirea condițiilor economice ale populației (32%), îmbunătățirea situație ocupării forței de muncă, în

special în ceea ce privește posibilitatea tinerilor de a găsi un loc de muncă (21%); iar (19%) care subliniază necesitatea de a dezvolta servicii pentru incluziunea socială a persoanelor aflate în condiții de fragilitate (persoane cu dizabilități, femei victime ale violenței, orfani și tineri aflați în condiții dificile, persoane în vârstă).

Aproximativ 70% dintre cei intervievați, au atribuit, de asemenea, un rol important inițiativelor Diasporei (trimiterea de bani, sprijinirea proiectelor, dialogul cu instituțiile) pentru creșterea și dezvoltarea țării.

Graficul nr.17. Percepția priorităților sociale în republica Moldova. (V.a)

2.1.5 Proiecte privind întoarcerea în țara de origine și de investiții

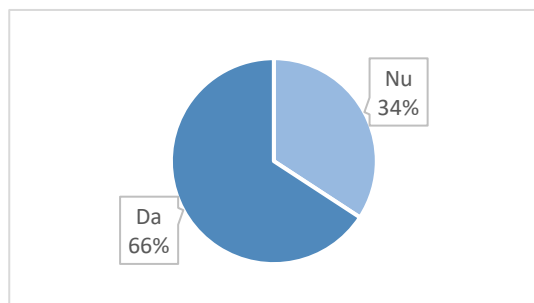
Ultima temă a sondajului a fost posibilul interes în inițierea unui proiect de întoarcere și investire în Republica Moldova, relativ la dezvoltarea sectorului economiei sociale. Această ultimă secțiune pleacă de la o analiză aprofundată pe tema remitențelor.

Legătura cu țara de origine, așa cum s-a menționat mai sus, se manifestă în principal prin relația avută cu persoanele care încă locuiesc acolo și prin sprijinul economic acordat acestora. În general, remitențele, înseamnă o sursă economică importantă pentru aceasta, iar membrii comunității par să fie conștienți de rolul lor. Chiar dacă cu frecvențe diferite, majoritatea intervievaților au indicat că au trimis bani pentru a veni în ajutorul/sprijinul membrilor familiei rămași în Republica Moldova. Bani trimiși sunt folosiți în principal pentru nevoile primare ale familiei: hrană, chirie și nevoi zilnice (34%), sprijin pentru studiul și educația fiilor și/sau a altor membri ai familiei (15%) sau, și pentru gestionarea bunurilor imobile (17%), de exemplu construirea sau achiziționarea unei locuințe sau a unui teren. Mai puțin frecvente, dar totuși indicate, sunt opțiunile referitoare la sprijinirea proiectelor de utilitate socială (persoane cu dizabilități, femei sau copii singuri, asociații sau centre religioase etc.) sau proiecte antreprenoriale (proprie sau familiale).

În ceea ce privește posibilitatea întoarcerii în țara de origine, răspunsurile celor intervievați sunt distribuite aproape uniform între cei care planifică o întoarcere permanentă în Republica Moldova, cei care o exclud și cei care par a fi încă indeciși. Primilor (aproximativ 30%) li s-au cerut informații suplimentare, în primul rând, cu privire la motivele care îi conduc să ia decizia de a se întoarce în țară și apoi, cu privire la eventualele dificultăți în procesul de reintegrare. Dorința de a se întoarce în țara de origine este influențată, fără îndoială,

de un sentiment de nostalgie și de dorința de a fi împreună cu propria familie; iar pentru alții contează însă și dorința de a-și aduce propria contribuție la îmbunătățirea condițiilor țării în care s-au născut. În ceea ce

Graficul nr.18. Cunoașterea programelor de întoarcere în țară și investiții (PARE 1+2; DAR; DOR; DEH)

privesc eventualele obstacole întâmpinate, toți respondenții au indicat dificultăți de natură birocratică, dar și economice (de exemplu, posibilitatea de a obține o pensie) și dificultăți de locuire (lipsa disponibilității unei locuințe), pe lângă cea referitoare la sfera personală, legate de temerile de o nouă “dezrădăcinare” și a confruntării cu o nouă identitate acum “localizată” între două lumi de apartenență²³.

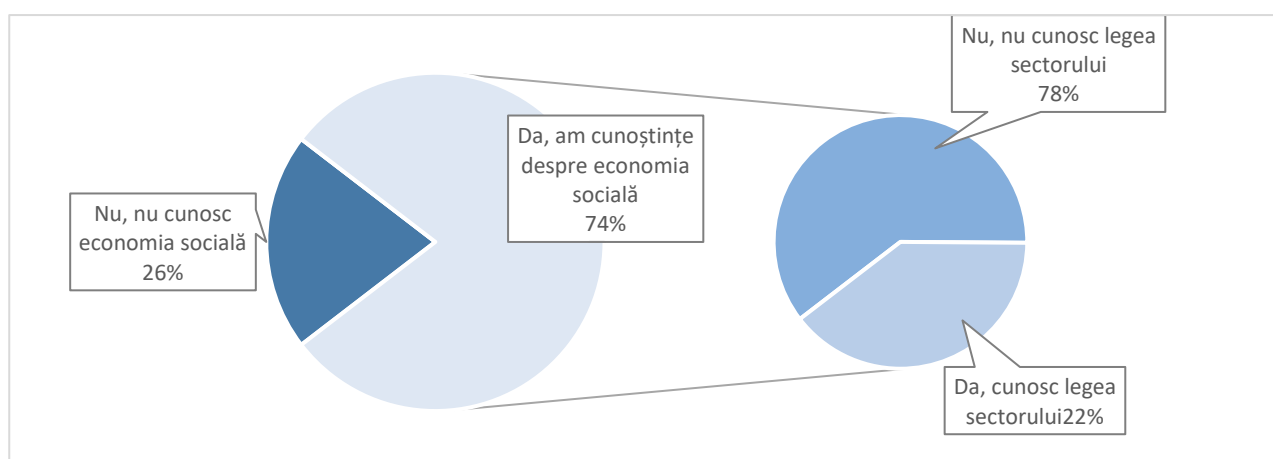
Existența unor programe de sprijin pentru reintegrarea profesională și socială, poate influența alegerea unui posibil proiect de întoarcere în țara de origine. În Republica Moldova

există în prezent numeroase programe – gestionate în principal de BRD și de ODA – menite să promoveze o colaborare mai activă între Guvern și Diaspora. Acestea sunt instrumente care oferă sprijin migranților moldoveni interesați să se întoarcă în țara lor (*pentru alte detalii a se vedea Focus din Apendice*).

După cum se expune în graficul nr. 18, 66% dintre persoanele intervievate a declarat că cunosc programele de întoarcere în țară și investiții (și anume: PARE 1+2, DAR, DOR, DEH): dintre acestea, aproximativ jumătate au indicat că au ajuns la cunoașterea acestor informații prin intermediul Biroului Relații cu Diaspora (BRD) și în procente mai mici, vorbind cu alte persoane din diverse Asociații sau prin informațiile furnizate de Ambasada și/sau Consulatul Republicii Moldova din Italia.

În cele din urmă, tema potențialei reveniri în Republica Moldova a fost examinată în profunzime cu referire la sectorul economiei sociale (*a se vedea următorul Focus din Apendice*).

Căsuța nr.2. Economia socială și dreptul sectorial. Întrebarea nr.47: “Știți ce se înțelege prin economie socială?” Întrebarea nr.48: “Știți că în 2017 în Republica Moldova a fost aprobată o lege sectorială specifică?”

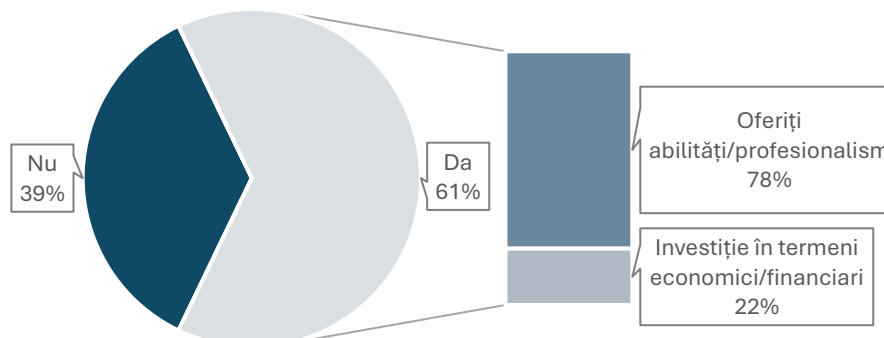

Din numărul total de subiecți intervievați, cel mai mare procent a declarat că știu ce se înțelege prin “economia socială”, însă doar 22% din eșantionul examinat sunt la cunoștință de faptul că în anul 2017, Guvernul din Republica Moldova, a adoptat o Lege sectorială specifică care definește “întreprinderile sociale” ca organizații (asociații, cooperative, fundații, organizații religioase, etc.) care au ca scop îmbunătățirea condițiilor de viață și oferirea de oportunități persoanelor aflate în condiții defavorizate și vulnerabile, în

²³ Abdelmalek Sayad "Dubla absență. De la iluziile emigrantului la suferințele imigrantului", Editura Cortina, 2002.

vederea promovării coeziunii sociale, a ocupării forței de muncă și creării de servicii pentru binele comunității.

Căsuța nr.3. Interesul în sectorul economiei sociale și metodele de implicare.

Deși sunt multe prolele critice menționate și procentul scăzut al persoanelor intervievate care sunt la cunoștință de adoptarea unei legi sectoriale în țară, tema economiei sociale pare să reprezinte în continuare un element de atenție pentru ei, iar 60% din aceștia și-au exprimat un potențial interes pentru acest sector, în principal prin punerea la dispoziție a competențelor profesionale dobândite în timpul migrației (78%) sau prin investiții în termeni economici (22%).

Printre potențialele domenii de interes, marea majoritate a persoanelor intervievate a indicat “educația și formarea copiilor și tinerilor”, “sprijin, incluziune socială, încadrarea în muncă a persoanelor aflate în condiții defavorizate și fragile” și “activități de promovare a turismului și de valorificare a patrimoniului cultural”.

Ultima parte a sondajului a avut ca scop identificarea elementelor care ar putea stimula o potențială investiție și, în același timp, a posibilelor obstacole și limitări. Printre posibilele aspecte favorabile, cele mai indicate au fost: “sprijinul administrativ și juridic pentru investitori”, prezența “stimulentelor fiscale” și “reducerea greutății și costurilor birocrăției”. Printre obstacolele indicate, se numără și “lipsa calității, eficiența și transparența administrației publice”, “lipsa coordonării/cooperării cu sectorul privat și societatea civilă”, “dificultatea de a accesa la finanțări și investiții”, “costurile birocrăției”.

3. Concluzii: lecții învățate și perspective

Republica Moldova este una dintre țările cele mai afectate de fenomenul migrației, atât pe termen scurt, cât și pe termen lung. Fenomenul migrației moldovenești este preponderent feminin, și a avut efecte semnificative asupra anumitor segmente ale populației (minori și vârstnici), sporind gradul de vulnerabilitate al acestora. Deși nu există dovezi în acest sens, consecințele acestui fenomen pot fi profunde, mai ales atunci când sprijinul familiar este redus.

Migrația este o sursă de sărăcie pentru țară, dar poate fi și o sursă de oportunități din punct de vedere financiar dar și din punct de vedere al cunoștințelor și al bagajului de experiențe. În mod tradițional, remitența este considerată o valoare necesară pentru a “compensa” pierderile de capital uman cauzate de migrație: adesea mai substanțiale decât ajutorul oficial pentru dezvoltare și fluxurile de capital financiar, care pot reprezenta o parte importantă din PIL și s-au dovedit a fi constante în timpuri de criză și dificultăți în țările de destinație, aducând o contribuție tangibilă comunităților de origine²⁴.

În afara remitențelor, migranții pot contribui și cu așa-numitele “plăți sociale”, adică bagajul de experiențe, practici și abilități/competențe care pot sprijini dezvoltarea. Promovarea dezvoltării depline a economiei sociale, sectorul responsabil cu satisfacerea nevoilor colective, prin mobilizarea resurselor financiare și “sociale” ale diasporei moldovenești în Italia, înseamnă, așadar, a răspunde simultan nevoilor de dezvoltare economică și socială ale țării.

În această perspectivă, punctul 3.1 al Proiectului D.O.M.D.E.II, prin analiza calitativ-cantitativă a comunității prezente în Italia, își propune să sondeze interesul membrilor Comunității moldovenești privind sectorul economiei sociale și a unui posibil proiect de întoarcere în țară și/sau de investiție – în termeni economici și de competențe/abilități dobândite – pentru dezvoltarea acesteia. Chiar dacă numărul de participanți la sondaj a fost redus, cu toate că informația motivului sondajului a fost difuzată pe scară largă, în concluzie pot fi trase anumite considerații.

Comunitatea moldovenească, a cărei migrație către țara noastră poate fi urmărită încă de la sfârșitul anilor '90²⁵, astăzi reprezintă o comunitate stabilă și înrădăcinată în teritoriu. Acest tip de migrație din țară, a permis, de fapt, construirea de rețele sociale în străinătate care facilitează relativ plecarea și întoarcerea, favorizând dezvoltarea unei “navete migratorii”²⁶ care apare destul de frecventă pentru membrii Comunității. Experiența migrație pe motiv de muncă este reprezentată ca o multitudine de impedimente și dificultăți cu care s-au confruntat persoanele intervievate, dar care au favorizat, în schimb, formarea anumitor caracteristici, printre care individualismul, capacitatea de a lua decizii rapide, dezvoltarea abilităților de planificare strategică a propriei vieți.

²⁴ Cetățenii moldoveni cu un parcurs migrator, în contextul lor biografic, se numără printre principalii investitori străini din Republica Moldova. Acest flux de bani, în general, este rar depozitat într-o bancă sau investiți în afaceri, ci mai degrabă folosit pentru achiziționarea, restatuarea sau construirea unei locuințe; plata pentru educația fiilor; cheltuieli zilnice și îngrijiri medicale; achiziționarea de aparate electrocasnice și autoturisme; afaceri proprii. Mulțumită investițiilor migranților, s-au dezvoltat unele sectoare, cum ar fi: imobiliar, educație, servicii bancare (transfer de bani și depozite bancare), comerț și producția de produse tipic moldovenești. Chiar dacă migranții întorcându-se în țară își deschid propriile activități, astfel de investiții sunt de obicei excepții. Se estimează că doar 10% dintre migranții întorși în țara de origine și-au deschis o activitate proprie (Sursa: ISPI www.ispionline.it).

²⁵ Perioada în care criza economică și procentul ridicat al șomajului, pe de o parte, și faza de profundă tranziție politică, pe de altă parte, au făcut din procesul de emigrare un fenomen social de o importanță tot mai mare pentru Republica Moldova.

²⁶ Tema de sondaj: “Schimbări economice și repercursiuni sociale ale migrațiilor și restabilirea acestora în: Republica Moldova, România și Ucraina”, AA.VV., 2009, Sursa: www.venetoimmigrazione.it.

Având în vedere parcursul migrator și stabilizarea ulterioară pe teritoriu, ipoteza întoarcerii nu pare, așadar, a fi o prioritate²⁷: cu toate că există încă o legătură cu țara de origine și un interes general de a cunoaște și de a fi informat despre ceea ce se întâmplă în țară, majoritatea celor intervievați nu au, cel puțin pe termen scurt, un plan de întoarcere. Rămân însă unele aspirații, dezvoltate în perioada petrecută departe de țara lor, spre calea de întoarcere. În acest sens, există mai mulți factori care par a fi relevanți: experiența migratorie, statutul juridic în Italia, durata șederii în străinătate, vârsta și sexul²⁸.

În general, lipsa de interes pentru întoarcerea în țara de origine, pare să fie influențată și de posibilitatea că migranții reușesc să mențină legături în timp și de la distanță: adesea insuficiente doar resursele economice și competențele adunate pentru a motiva o persoană să se întoarcă în țară, ci sunt necesare, mai presus de toate, cunoștințe relaționale, rețele și canale de acces la centrele de putere locale. Acest aspect este deosebit de important, mai ales în Republica Moldova, unde aparatul de reglementare de stat este încă slab, chiar și mai slab în ceea ce privește recunoașterea valorii sectorului economiei sociale, al cărui potențial de dezvoltare pare semnificativ, deși încă aproape imperceptibil (a se vedea *Focus din Apendice*).

Deși economia socială este un domeniu de interes și de potențiale investiții, nu pare așadar să constituie o reală motivație pentru a stimula întoarcerea în țară, având în vedere și anumite obstacole (printre care birocrăția și absența mecanismelor de stimulare), care pentru majoritatea moldovenilor intervievați par că au rămas aceleași în pofida progreselor țării înregistrate în ultimii ani.

Totodată, este interesant de subliniat cum obiectivul a fost recepționat (în general de Comunitate) și că intervenția Biroului, pare să aibă un impact de autoritate: așa cum s-a subliniat în deschiderea Raportului, intervenția Biroului a constituit principalul impuls către participarea la sondaj și, referitor la rezultatele acestuia, a reieșit că activitățile și programele generale pentru Diaspora sunt cunoscute de majoritatea persoanelor care au participat la sondaj datorită acțiunii de informare și difuzare desfășurată de BRD. În perspectivă, așadar, și pentru a încuraja promovarea sectorului economiei sociale și cu o implicare mai directă și mai incisivă a Diasporei, ar putea fi utilă alocarea unui spațiu “dedicat” sau, oricum, din ce în ce mai mare, pe canalele sociale și de informații ale Biroului, numeroaselor inițiative în cursa de desfășurare în țară pe această temă, care – cu toate dificultățile încă existente – pare să se impună progresiv ca fiind unul dintre domeniile prioritare de intervenție pentru dezvoltarea țării.

Deși ei consideră că migrația poate avea efecte pozitive asupra împlinirii personale și lărgirea viziunii asupra lumii, migranții moldoveni au, de asemenea, o anumită conștientizare a realității europene, iar imaginea idealizată a anilor '90 a dispărut. Chiar și noile generații din Italia (sursa CONNGI www.conngi.it), în care există un component de origine moldovenească, migrația este încă considerată una dintre posibilitățile de creștere personală și profesională.

²⁷ Este important de subliniat faptul că întoarcerea în țară poate avea loc adesea, atunci când migrantul a epuizat motivele pentru care și-a început mobilitatea. Dacă migrația este legată doar de motive economice, există o probabilitate mai mare de returnare odată ce anumite rezultate au fost atinse sau atunci când se consideră că acestea sunt imposibil de realizat. Cu toate acestea, migrația este legată și de motivații personale, cu dorința de a se emancipa în anumite relații sociale și de o anumită reprezentare socială, Raportul de Cercetare “Schimbări economice și repercursiuni sociale ale migrațiilor și restabilirea acestora în: Republica Moldova, România și Ucraina”, AA.VV., 2009, Sursa: www.venetoimmigrazione.it.

²⁸ În cazul emigrației moldovenești, elementul gen (sex), pare să aibă o pondere decisivă, deoarece – așa cum s-a menționat – se tratează de o emigrare predominant feminină. De fapt, nu este ușor pentru o femeie să navigheze în birocrăția locală, adesea controlată de bărbați, sau să intre în competiție în mediile antreprenoriale masculine, și de multe ori alegerile sunt împiedicate de prejudecățile sociale. Cazurile de antreprenariat feminin întoarse în țară prezente în bibliografie au fost posibile deoarece migranta a fost ajutată și sprijinită de un membru al familiei de sex masculin (soțul, iar unele cazuri, fratele), Raportul de Cercetare “Schimbări economice și repercursiuni sociale ale migrațiilor și restabilirea acestora în: Republica Moldova, România și Ucraina”, AA.VV., 2009, Sursa: www.venetoimmigrazione.it.

Aspectul central rămâne dorința de a realiza o experiență de muncă în străinătate, fără însă a transforma aceasta într-un proiect și un loc permanent de viață: un proces de mobilitate circulară și de împlinire personală care – cu atât mai mult în contextul liberei circulații și al integrării depline în UE – poate fi deosebit de util pentru dobândirea de competențe, pentru creșterea capitalului uman, consolidarea ecosistemului și a rețelelor pentru economia socială, în perspectiva dezvoltării economice și sociale a țării.

Apendice

Focus: economia socială în Republica Moldova

Republica Moldova este o mică activitate economică cu venituri medii-mici. Diverse aspecte sociale, legate în principal de rata ridicată a emigrării și în consecință de exodul intelectualilor (*brain drain*), de marea diferență dintre zonele urbane și rurale în ceea ce privește nivelul de trai și sărăcia, șomajul, în special în rândul tinerilor și ne-includerea persoanelor cu dizabilități, au creat un spațiu semnificativ pentru dezvoltarea economiei sociale, precum și pentru activitatea organizațiilor societății civile.

În ultimii ani, urgențele sociale ale țării s-au agravat din cauza, în primul rând al pandemiei și, ulterior, al conflictului din Ucraina, care a cauzat efecte negative în special asupra pieței forței de muncă, deci, și în consecință, reducerea remitențelor.

Cu toate acestea, în martie 2022, Republica Moldova și-a depus cererea de aderare la UE. La 23 iunie 2022, Consiliul European a acordat Republicii Moldova statutul de Țară candidată și a invitat Comisia Europeană să transmită Consiliului un raport periodic cu privire la respectarea condițiilor prevăzute în avizul Comisiei privind cererea de aderare. În paralel cu procesul de extindere, UE și Republica Moldova cooperează, de asemenea, pentru a-și consolida relațiile politice și economice, inclusiv prin intermediul Parteneriatului Estic²⁹. Deși Acordul de aderare la UE nu menționează în mod explicit economia socială, există totuși un apel pentru promovarea unor piețe ale muncii incluzive care să integreze persoanele dezavantajate, inclusiv cele cu dizabilități și/sau care aparțin unor grupuri minoritare, reprezentând un input pentru elaborarea cadrului normativ.

Conform experiențelor altor țări europene și mulțumită sprijinului oferit de Sviluppo Lavoro Italia (fostă Anpal Servizi) cu inițiativa “Politici pentru o piață a muncii responsabilă din punct de vedere social”³⁰ în țară, a fost demarat un proces de definire a cadrului normativ care a condus la adoptarea de către Parlamentul Republicii Moldova, în data 2 noiembrie 2017, a **Legii 223** privind reglementarea sectorului antreprenoriatului social. Prin “întreprindere socială” norma se referă la “*activitatea desfășurată de întreprinderile sociale și de plasare a forței de muncă, orientată spre: îmbunătățirea condițiilor de viață, crearea de oportunități pentru categoriile defavorizate ale populației, consolidarea coeziunii economice și sociale, cu obiectivul promovării forței de muncă, al dezvoltării serviciilor în interesul comunității și al integrărilor sociale*”.

Art. 364 din Lege prevede înființarea Comisiei Naționale pentru întreprinderi sociale, organ colegial a cărui organizare este încredințată Ministerului Economiei și Infrastructurii. Prin Decretul nr. 1165 din 28 noiembrie 2018³¹, de fapt, a fost aprobat Regulamentul de organizare și funcționare al Comisiei și lista activităților care constituie activități ale unei întreprinderi sociale. Regulamentul prevede, de asemenea, dispoziții privind organizarea și funcționarea Comisei, precum și procedura și modalitățile de acordare și revocare a status-ului de întreprindere socială. De la începutul activităților Comisiei, în iulie 2019, 14 organizații au primit status-ul de întreprindere socială.

²⁹ Parteneriatul estic este un program de asociere pe care Uniunea Europeană îl are cu Armenia, Azerbaijan, Bielorusia, Georgia, Moldova și Ucraina. Programul care a fost lansat în cadrul politicii europene de vecinătate, își propune să aducă aceste șase țări cât mai aproape de Uniunea Europeană. Parteneriatul a fost aprobat pe 26 mai 2008, iar primul summit a avut loc pe data de 7 mai 2009 la Praga.

³⁰ În acest sens, vă rugăm să consultați Preambulul.

³¹ http://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=109970&lang=ro.

Deși legea a fost adoptată și chiar dacă în țară există condiții pentru o mai largă dezvoltare a sectorului, multe restricții împiedică încă punerea sa în aplicare deplină:

- un cadru juridic încă incomplet și absența unui sistem de monitorizare și evaluare: difuzarea spontană în țară a unei “culturi sociale” pe baza unor inițiative de succes realizate grație contribuției donatorilor externi (Ambasada Austriei, Fundația Est Europeană (East Europe Foundation), Ambasada Suediei, Agenția Suedeză pentru Dezvoltare și Cooperare, GIZ – Agenția Germană pentru Dezvoltare și Cooperare, UNDP, USAID, FHI360, Ministerul Afacerilor Externe al Danemarcei, etc.) și desfășurarea unei dezbateri aprinse pe această temă, nu au condus la completarea legislației sectoriale³²;
- absența unor mecanisme de finanțare care să sprijine întreprinderile sociale: donațiile din partea agențiilor internaționale sau a altor donatori reprezintă principala metodă de creare, finanțare (sau co-finanțare) și, în termeni mai generali, susținerea întreprinderilor sociale;
- lipsa de claritate și de comunicare cu organizațiile externe despre rolul și activitățile Comisiei Naționale și, în general, eșecul Instituțiilor statale, pentru a nu fi acordat o adecvată importanță dezvoltării antreprenoriatului social.

Prin urmare, creșterea sectorului rămâne limitată, iar potențialul semnificativ, o sursă parțial neutilizată. Valoarea economiei sociale rămâne puțin înțeleasă, la fel ca și promovarea acestui sector, responsabilitatea fiind aproape exclusivă a comunităților academice și a ONG-urilor. În acest context însă, merită să fie evidențiate unele dintre cele mai importante inițiative care s-au dezvoltat în ultimii ani, cum ar fi:

- ✓ Platforma [Antreprenoriat social](#), administrată de Inițiativa de Antreprenoriat social din Republica Moldova, oferă informații complete despre acest sector, inclusiv privind cadrul juridic, studii, cataloage ale companiilor, afaceri de succes, acțiuni de *advocacy* și oportunități de formare.
- ✓ [Harta](#) antreprenoriatului social, lansată de ODA, o platformă web care oferă informații utile și actualizate cu privire la diverse aspecte ale antreprenoriatului social.
- ✓ [Platforma pentru dezvoltarea antreprenoriatului social](#), înființată în 2021, o structură națională lansată de EcoVisio³³ care reprezintă interesele antreprenorilor sociali din țară, reunind peste 100 de organizații ale societății civile, instituții de stat și private.

³² În acest sens, vă rugăm să consultați “Raport de analiză a situației actuale și a provocărilor în ceea ce privește dezvoltarea antreprenoriatului social” (2019), elaborat de GIZ Moldova și “Libro Bianco per l’Imprenditoria Sociale (Cartea Albă pentru Antreprenoriatul Social)” (2022), redactat de EcoVisio.

³³ EcoVisio este un ONG din Republica Moldova care se ocupă de *empowerment* și *capacity building* pentru o dezvoltare durabilă. Pentru mai multe informații, vă rugăm să consultați următorul link.

Focus: programe de rentabilitate și investiții pentru Diaspora moldovenească

În contextul “Strategiei Naționale a Diasporei 2021-2025”, termenul diaspora indică “toți cetățenii Republicii Moldova, cu domiciliul temporar sau permanent în afara țării, persoanele originare din Republica Moldova și descendenții acestora, precum și comunitățile pe care le formează”.

Strategia națională a fost adoptată, în urma unor ample consultări cu comunitățile moldovenești din străinătate, prin Hotărârea Guvernului nr. 200 din 26.02.2016. Ulterior, a fost elaborat un Plan de acțiune pentru a sprijini implementarea sa concretă. Planul stabilește patru obiective:

- elaborarea și implementarea unui cadru strategic și operațional pentru diaspora, migrație și dezvoltare;
- garantarea drepturilor diasporei;
- recunoașterea, mobilizarea și valorificarea capitalului uman al diasporei;
- implicarea directă și indirectă a diasporei în dezvoltarea economică durabilă a Republicii Moldova.

Strategia națională și Planul de acțiuni, au contribuit la dezvoltarea colaborării între guvern, autoritățile publice locale, societatea civilă din Republica Moldova și diaspora, favorizând promovarea unei abordări transversale a politicilor în materie de migrație și dezvoltare și cu implicarea directă a diasporei în dezvoltarea țării.

Programele operaționale actuale în favoarea Diasporei sunt următoarele:

Diaspora Engagement Hub

Hub-ul³⁴ este un program guvernamental creat în anul 2016 pentru cetățenii moldoveni aflați peste hotare de cel puțin doi ani, care sunt experți de înaltă calificare și doresc să coopereze cu reprezentanții instituțiilor guvernamentale pe cinci domenii prioritare: social, economic, dezvoltare de mediu/ecologică/rurală, justiție, societate civilă. Diaspora Engagement Hub include următoarele sub-programe:

- Reîntoarcerea Profesională a Diasporei: granturi oferite profesioniștilor de înaltă calificare pentru încurajarea transferului de capital uman și experienței profesionale pentru dezvoltarea academică, socială și economică a Republicii Moldova, prin reîntoarceri profesionale de scurtă durată.
- Proiecte inovatoare ale Diasporei: granturi oferite reprezentanților diasporei pentru implementarea proiectelor și activităților inovatoare în Moldova, bazate pe transferul de cunoștințe, experiență și cele mai bune practici internaționale.
- Parteneriate Tematice Regionale: granturi oferite asociațiilor din diaspora pentru colaborarea și implementarea acțiunilor de dezvoltare socio-economică locală, educație și sănătate.
- Women Empowerment (Abilitarea Femeilor) din Diaspora: granturi oferite membrilor diasporei pentru implementarea proiectelor cu scopul îmbunătățirii condițiilor sociale și economice a femeilor migrante prin transferul de cunoștințe și abilități.

³⁴ <https://brd.gov.md/ro/content/diaspora-engagement-hub-1>.

DOR - Diaspora, Origini, Reveniri

Programul DOR - *Diaspora, Origini, Reveniri*³⁵ are ca scop consolidarea legăturilor emoționale, culturale și de identitate dintre tinerii de generația a doua din diaspora și Republica Moldova. Prima ediție a avut loc în anul 2013.

DAR - "Diaspora Acasă Reușește" 1+3

Programul DAR - *Diaspora Acasă Reușește*³⁶ își propune să utilizeze potențialul uman și financiar al diasporei în dezvoltarea socio-economică a Republicii Moldova. Programul se bazează pe principiul de parteneriat 1+3: diaspora + guvernul și/sau autoritățile locale + partenerii de dezvoltare și donatori. Proiectul se axează pe infrastructuri, protecția mediului, economie, optimizarea consumului de energie, cultură și protecție socială.

Pare 1+1 - Programul național de atragere a remitențelor în economie

Programul PARE³⁷ a fost lansat în 2010 și este conceput să atragă remitențele în economie prin mobilizarea economiilor migranților, stimularea dezvoltării IMM-urilor (întreprinderilor mici și mijlocii) și sprijinirea creării de noi locuri de muncă, în special la nivel local. Pentru fiecare *Leu* investit din remitențe, PARE contribuie cu încă un *Leu*. Programul a sprijinit și co-finanțat aproximativ 1.623 de inițiative de afaceri. Pe baza evaluării de succes a programului, în 2022, guvernul a aprobat o versiune extinsă, formula 1+2, care oferă un sprijin financiar personalizat, adaptat pentru creșterea întreprinderilor create de migranți.

Diaspora Connect 2020

Diaspora Connect³⁸ este o platformă lansată în 2020 pentru a servi drept sursă de legătură cu profesioniștii din diasporă. Aceasta a fost creată cu sprijinul BRD și al societății civile. Diaspora Connect își propune să creeze o comunitate strânsă între moldovenii plecați peste hotare, precum și între diaspora și moldovenii de acasă.

³⁵ <https://www.dor.md/>.

³⁶ <https://brd.gov.md/ro/content/programul-diaspora-acasa-reuseste-dar-13>.

³⁷ <https://www.oda.md/en/pare1-en>.

³⁸ <https://diasporaconnect.md/>.

Documente și site-uri de referință

- ✓ GIZ, “Raport de analiză a situației actuale și a provocărilor în ceea ce privește dezvoltarea antreprenoriatului social”, 2019
 - ✓ Ciumac I., Turcan A., “Cartea albă pentru Antreprenoriat Social”, iulie 2022
 - ✓ Direcția Generală pentru Politici de Imigrare și Integrare a Ministerului Muncii și Politicilor Sociale, cu suportul tehnic al Sviluppo Lavoro Italia Spa (Proiectul START – Sprijin pentru programare integrată multianuală pe tema muncii, integrării și incluziunii – Zona Servicii pentru politici de integrare), “Comunitatea Republicii Moldova în Italia – Raport analitic anual privind prezența de migranți”, Ediția 2023
 - ✓ Diverși autori: Raport de Cercetare "Schimbări economice și repercursiuni sociale ale migrației și relocării în Republica Moldova, România și Ucraina", 2009
 - ✓ Sayad Abdelmalek, “Dubla absență. De la iluziile emigrantului la suferința imigrantului”, Editura Cortina, 2002
 - ✓ IOM/ISPI, "Diaspore Protagoniste ale Schimbărilor: o perspectivă reînnoită a cooperării pentru dezvoltare", 2020
 - ✓ CeSPI, “Mapping and profiling the Albanian Diaspora in Italy, France and Belgium”, 2021
 - ✓ CeSPI-AICS, "Rolul diasporei în ceea ce privesc schimbările de mediu în Africa", 2021
 - ✓ Fundația Migrantes, "Imigranții din Madagascar în Italia", 2019
 - ✓ Universitatea din Udine, Urme- Itinerarii de Cercetare "Relații/legături cu ceilalți membri din diasporă – Copii și mame în emigrația din România, 2019
 - ✓ Raport de Cercetare, ARCO/OIM "Rolul asociațiilor diasporei pentru o dezvoltare durabilă: noi instrumente de analiză și măsurare", 2022
-
- www.conngi.it
 - www.ispionline.it
 - <https://venetoimmigrazione.it>
 - www.cespi.it
 - www.ismu.org
 - <https://www.ecovisio.org/>
 - <https://brd.gov.md/ro>
 - <https://www.oda.md/ro/>
 - <https://www.antreprenoriatsocial.md/index.php?l=ro>
 - <https://antreprenoriatsocial.odimm.md/ro/map>
 - <https://www.emnitalyncp.it/glossario/>

DOMDE 2

DEVELOPMENT OF MOLDOVAN
DIASPORA ENTREPRENEURSHIP

Măsura este co-finanțată de Uniunea Europeană prin Facilitarea de Parteneriat pentru Migrație de la ICMPD

Finanțat de:

Contractat de:

